

De quan a Cartagena es parlava en català

Autor: José Sánchez Conesa

Data de publicació: 02-04-2015

Fins als nostres dies arriben les empremtes lèxiques d'un idioma que es va parlar a la zona de Cartagena durant molts segles: fins al XVI.

Des de nen he sentit a les persones grans del meu poble dir "boria" quan a l'escola em deien que en castellà correcte o espanyol es deia "niebla". Els avis etzibaven "polsaguera" en lloc de "polvareda", "melsa" per "pachorra", "espolsar" per "sacudir el polvo". Sentíem d'ells "cadenera" i no "jilguero", "porputa" en lloc de "abubilla", i deien "llampos" i no pas "rayos". Doncs bé, no eren barbarismes propis de gent de poble, sinó paraules catalanes. No fa gaire, el meu amic Anselmo Sánchez Ferra es quedava astorat en veure que encara avui els antics pescadors de la Isla Plana esmentessin la "gavina" catalana i no la "gaviota" castellana.

Alfonso Grandal és historiador i arxiver municipal, autor de llibres com la Història de Cartagena para principiantes o Los nombres y apellidos cartageneros de finales de la Edad Media i de diversos articles sobre la nostra història. Un d'ells porta exactament el mateix títol que encapçala l'article que vostès tenen al davant i que va publicar la revista Cartagena Histórica al número 14. I com molt bé s'hi anuncia, no es va parlar a Cartagena qualsevol català, sinó "lo més bell catalanesc del món", segons l'opinió d'En Ramon Muntaner, cronista amb carrer principal dedicat a la seva memòria a Barcelona. Aquest autor relata que, malgrat la conquesta castellana de Cartagena el 1245, duta a terme per Fernando III el Sant, seran els catalans els qui repoblaran Múrcia, Oriola, Elx, Alacant, Guardamar i altres llocs. Grandal sosté que nombrosos indicis ens porten a plantejar-nos que aquest idioma es va seguir parlant, potser fins al segle XVI, per bona part de la població comarcal.

La crònica del fill de Fernando III, el rei savi Alfonso X, coincideix a assenyalar que la nostra zona, no essent repoblada per castellans, com era de llei, ho va ser per catalans, que van baixar del Regne de València. Un altre testimoni més explícit relata que aquest mateix rei castellà Alfonso sol·licita al seu sogre, el rei aragonès Jaume I el Conqueridor, que atorgui llicència als seus súbdits perquè ocupin les noves terres guanyades als moros. I així va ser, i des de terres catalanes -especialment de les muntanyes de Tarragona- hi farà cap molta gent. Així ho acrediten els seus cognoms:

Aniorte, Rosique, Saura, Segarra (Cegarra), Tallante, Ynvernon, etc. --encara que alguns d'ells podrien ser més aviat occitans que no pas catalans, com els dits Aniorte o Ynvernon--.

Canvis demogràfics

La cultura de Cartagena era predominantment catalana a la Baixa Edat Mitjana. Com a dada d'especial rellevància, direm que la primera patrona de la ciutat va ser la Mare de Déu del Rosel. "Rosel/roser" prové del català, i significa "roser" i també "rosari". Aleshores, la població hi era escassa. Hem de pensar que la ciutat comptava amb només vuit-cents habitants l'any 1381, però que va baixar fins als 500 al 1408 fins que no s'inicià un canvi de tendència demogràfica. Al 1500 ja suma mil quatre-cents habitants i això gràcies als immigrants que arribaran des de llocs de parla castellana, i, per tant, amb predomini de cognoms d'aquest origen -a més de navarresos, lleonesos, asturians o gallecs-.

Malgrat això, es va seguir amb l'ús del català, que, a més a més, influïa en el castellà escrit, com es demostra en la documentació municipal del segle XVI. Fins als nostres dies arriben les empremtes lèxiques d'aquell idioma: "leja" ("estantería"), "llanda" ("recipiente metálico"), "mona" ("de pascua"), "molla" ("miga"), "yaya" ("abuela"), "bufeta" ("ampolla"), "rampa" ("calambre"), "solaje" ("poso"), "ansa" ("asa"), "puncha" ("pincha"), "fangue" ("barro"), "corcón" ("carcoma"), "correntín" ("corriente de agua o aire"), "manifacero" ("entrometido"), "minso" ("persona que las mata callando"), "esclafar" ("aplastar") i "embolicar" ("envolver"). Les espècies vegetals també hi són presents, com és ara "péssoles" ("guisantes"), "garrofero" ("algarrobo"), "rogalícia" ("regaliz"), "tápena" ("alcaparra"), "bajoca" ("judía verde"), "murta" ("mirto"). Igualment s'esdevé amb la denominació de noms de lloc: "Cabo de Palos" (abans "Cap de Pals"), "Portmán" (abans "Purtumán"), "Calblanque" ("Cabo Blanco"), "Cala Reona" ("Redonda"), "el Plan" ("el Llano"), "Isla Plana", "el Gorguel" ("el Charco"), "Atamaria" ("Taraje"), "el Cabezo Beaza" ("Alforjas"). En aquest sentit, trobem a la ciutat del Molinete els topònims: "la Serreta" ("la sierrecita") o los Antigones ("ruinas antiguas"). Mandarache és un nom àrab que significa "port" i va ser l'antic topònim del port de Cartagena. Grandal aventura que potser el van dur els catalans, donat que aquest topònim el trobem també al port de Barcelona.

Fruit del mestissatge

Juan José Navarro Avilés és un altre autor que en la seva obra *La literatura en murciano. Historia, variantes comarcales y selección de obras* es fa ressò d'aquestes influències i d'altres en la nostra regió. Aquí es troba el substrat àrab, del qual potser en parlem en futures ocasions, però ara afegirem que, encara que al segle XII desaparegui la llengua neollatina dels mossàrabs i muladí, l'àrab local va rebre una notable influència en la fonètica i vocabulari de l'idioma que ens van portar els romans. Tant és així, que els àrabs d'aquí difícilment s'haurien entès amb els àrabs de l'Orient. El cert és que som fruit del mestissatge de sangs i cultures, mal que els pesi als més puristes.

José Sánchez Conesa

Article original publicat a *La Verdad* el 9 de novembre del 2011